

DESTRĂMAREA APARATULUI ADMINISTRATIV ÎN BANAT ÎN TIMPUL LUPTEI PENTRU UNIRE (TOAMNA ANULUI 1918)

V. POPEANGĂ

În timpul primului război mondial se intensifică procesul de oprimare națională și socială a populației românești din Banat. Aplicarea legislației de război e resimțită în primul rînd de populația românească, care constituia majoritatea în structura demografică a acestei provincii. După datele statistice din 1910, în cele trei comitate din Banat se aflau 592 049 de români, 387 545 de germani, 284 329 de sîrbi, 242 152 de maghiari și 76 058 de locuitori de altă naționalitate¹. Cu toate colonizările făcute în perioada dualismului austro-ungar, românii constituiau majoritatea populației din această provincie, iar dorința de unire cu frații din România a cuprins masele largi populare. Măsurile legislative pe care guvernarea de la Budapesta le-au luat n-au putut înăbuși conștiința națională a românilor din această provincie, care și-au afirmat cu hotărîre și energie idealul de libertate națională și socială în cursul zbuciumatului an 1918.

Aparatul administrativ a constituit în Banat, ca și în întreaga Transilvanie, unul din stîlpii edificiului de asuprire națională și socială construit de clasele dominante maghiare. În 1917 a fost instituită procuratura mobilă în Transilvania și Banat. Procurorul din Timișoara, zelos în aplicarea legislației de război, aresta țărani, muncitori, învățători și preoți, care erau chemați în fața instanțelor judecătorești pentru „crima de infidelitate”, „agitație contra statului”, „clătinarea credinței glotașului” în împărat etc.².

Accentuarea exploatării muncitorilor și țăranilor bănățeni, intensificarea asupririi naționale, înăsprirea legislației de război, abuzurile organelor locale ale administrației de stat, suferințele îndurate de familiile ostașilor aflați pe front au constituit factorii care au contribuit la creșterea avîntului revoluționar al maselor românești din Banat, care vedeau în unirea acestei

¹ George Mironescu, *Problema Banatului*, București, 1919, p. 51.

² Arhiva Mitropoliei Banat, fond. Episcopia Caransebeș, doc. III—284—1917.

provincii cu România soluția politică firească și necesară care le-ar asigura dezrobirea națională și socială. Pe măsură ce crește spiritul revoluționar al maselor, asistăm la un proces de dezorganizare a aparatului de stat.

Populația satelor din Banat și din întreaga Transilvanie fusese lăsată la discreția organelor locale ale puterii de stat. „Și cu cât satele erau mai îndepărtate de centru, cu atât mai mult făceau să se simțească usturimea acestui regim al bunului plac”, notează un cronicar al întâmplărilor din toamna anului 1918³.

Speriate de starea de spirit a populației, autoritățile administrative iau măsuri menite să întărească aparatul de stat și să preîntâmpine dezorganizarea lui. Posturile de jandarmi din sate sînt întărite, iar în orașe se aduc unități militare de încredere. Astfel, în 28 septembrie 1918, magistratul orașului Caransebeș solicită corpului reprezentativ orășnesc să intervină pe lângă Ministerul de Război pentru a aproba reîntoarcerea în oraș a Regimentului 43 infanterie, care se afla, din 1915, la Biserica Albă⁴. Magistratura orașului se arată îngrijorată de faptul că Regimentul 2 honvezi, care se afla staționat în Caransebeș, urma să părăsească această localitate. Corpul reprezentativ al orașului a hotărît să înainteze Ministerului de Război un memorandum, care să fie înmînat ministrului de o delegație a forurilor administrative din Caransebeș⁵. Decizia forurilor administrative de la Caransebeș, asemănătoare cu a multor altor organe administrative din Banat, oglindește îngrijorarea profundă de care ele erau cuprinse în perioada în care insuccesele militare de pe front și spiritul de revoltă al maselor asupra din interior prevesteau destrămarea imperiului. Chiar unii oameni politici maghiari vorbesc de dezagregarea imperiului. Într-un articol publicat în „Aradi Hirlap”, reprodus în „Drapelul” sub titlul *Dreptul de dispunere proprie al popoarelor*⁶, Varjassi Lajos face un aspru rechizitoriu oamenilor politici maghiari care au nesocotit ideea autodeterminării popoarelor. El reproșează fruntașilor politici maghiari lipsa de perspicacitate politică. Prăbușirea monarhiei apare ca un fapt de neînlăturat și în declarațiile contelui Károlyi Mihaly.

Insuccesele militare de pe fronturile de luptă au impulsionat lupta din interior împotriva aparatului administrativ, grăbind prăbușirea monarhiei. Banatul se află între primele din regiunile locuite de români în care procesul de dezagregare a monarhiei se manifestă cu intensitate deosebită. Manifestările muncitorilor din Timișoara se țin lanț între 20 și 29 octombrie 1918. În 26 octombrie manifestanții dărâmă statuia generalului Scudier, iar în ziua următoare monumentul lui Coronini⁷. În aceeași zi, membrii partidului socialist din Timișoara au convocat o adunare în fața primăriei. Aici au vorbit, printre alții, Iosif Gabriel și V. Teodorescu, cerînd un guvern în care să fie reprezentați și muncitorii⁸. Consiliul comunal întrunit în ziua următoare

³ Victor Bîrlea, *Revoluția din anul 1918*, în „Semenicul”, nr. 5, an. II, 1929, p. 11.

⁴ Arh. st. Caransebeș, fond. Primăria, doc. 5 388/1918.

⁵ Ibidem.

⁶ „Drapelul”, nr. 99, an. XVIII, 20 septembrie 1918.

⁷ N. Ilieșu, *Timișoara, monografie istorică*, I, Timișoara, 1943, p. 107.

⁸ Ibidem.

cere independența Ungariei. Lupta hotărâtă pentru libertate și suveranitate națională pe care o duceau masele românești din Banat împingea însă evenimentele politice într-o nouă direcție și dădea istoriei Banatului un alt curs.

În condițiile create de mișcarea revoluționară la sfârșitul lunii octombrie 1918, unii fruntași politici maghiari se gîndesc la formule politice abile menite să salveze integritatea Ungariei. Una din aceste formule a fost republica bănățeană autonomă în cadrul Ungariei ⁹, pe care însă masele românești n-au acceptat-o. Această republică n-a „satisfăcut năzuințele maselor revoluționare, care cereau o republică în care revendicările democratice și libertatea națională să fie asigurate prin fapte” ¹⁰. Unirea românilor din Transilvania și Banat cu frații lor de peste Carpați a constituit obiectivul pe care ei l-au urmărit cu perseverență. Acțiunile revoluționare ale maselor au avut ca urmare distrugerea aparatului administrativ care executa pe plan local politica de asuprire națională și socială inițiată de cercurile conducătoare de la Budapesta. Soldații care se întorceau de pe front erau purtătorii ideilor revoluționare. Cînd ajungeau acasă, ei luau sub scutul lor familiile consătenilor care suferiseră în timpul războiului exploatarea nemiloasă a moșierilor și abuzurile notarilor și ale întregului aparat administrativ aflat la adăpostul baionetelor jandarmilor.

Începînd cu ultimele zile ale lunii octombrie 1918, mișcările țărănești din Banat devin tot mai puternice, măturînd din calea lor aparatul administrativ. În noaptea de 29 spre 30 octombrie, Răcăjdia devine locul unde se petrec evenimente care anunță prăbușirea puterii de stat. Soldații reînțorși de pe front și invalizii din comună strigă lozinci revoluționare. De la un capăt la altul al comunei se aude strigătul „Tăriască România!” ¹¹. În dimineața zilei următoare, ostașii au dat jos de pe frontispiciile instituțiilor din Răcăjdia inscripțiile în limba maghiară, au eliberat pe cei arestați de jandarmii din localitate și au înlocuit autoritățile comunale: primar, notar, jurați. Soldații au chemat pe săteni la o adunare și le-au cerut să vorbească despre conduita notarului în timpul războiului ¹².

La începutul lunii noiembrie 1918, tot Carașul e în fierbere. Țăranii din Moldova Veche și Prigor au alungat notarii. Flacăra revoluției se extinde cuprinzînd satele: Ticvaniu Mare, Secaș, Greoni, Broșteni, Goruia, Comoriște, Forotic, Sasca Montană, Potoc, Ilidia etc. În satele aflate pe domeniile întreprinderii „Steg”, țăranii atacă depozitele acestei societăți. Atacarea numeroaselor ei depozite a fost un fenomen general în Banat din cauză că direcțiunea întreprinderii milita pentru integritatea teritorială a statului ungar și pentru menținerea Banatului în cadrul acestuia. Lupta muncitorilor și țăranilor din satele de pe domeniul societății „Steg” a avut ca obiectiv dărîmarea atotputer-

⁹ Iakabffy Elemér és Páll György, *A Bánság Magyarorság husz éve Romániában 1918—1938*, Budapest, 1939, p. 12.

¹⁰ *Din istoria Transilvaniei*, II, Editura Academiei, p. 366.

¹¹ E. Novacovici, *Răcăjdia în războiul mondial, revoluție și sub ocupațiunea sîrbească de la 1914—1920*, Oravița, 1923, p. 13.

¹² *Ibidem*, p. 13.

niciei economice a societății. În cadrul acestei lupte muncitorii și țăranii români au afirmat cu energie ideea unirii.

Revoluția a cuprins cu repeziciune și satele din jurul Oraviței. În primele zile ale lunii noiembrie sătenii din localitățile apropiate s-au adunat în fața băncii „Orăviciană” din Oravița, strigând, între altele, „Trăiască România”, „Trăiască națiunea română una și nedespărțită!”. În ziua de 4 noiembrie, lozincă e difuzată în toate comunele din Caraș¹³. Trei ofițeri români au mers la primăria Oraviței și au înlocuit autoritățile locale. Pe cazarma din localitate a fost arborat drapelul românesc. În cazarmă s-au instalat noile autorități, care și-au început activitatea administrativă: numiri în serviciu, înlocuiri, detașări, organizarea serviciilor etc. Pentru a putea exercita în condiții mai bune funcțiile organizatorice și de conducere a administrației locale, a fost editată o foaie oficială intitulată: „Legiunea română”¹⁴. Noile autorități administrative au preîntîmpinat cu hotărîre încercările diversioniste ale conducerii societății „Steg” de a paraliza acțiunile revoluționare ale maselor românești și de a le ralia ideii menținerii Banatului în cadrul statului maghiar. Directorul societății „Steg” a venit personal la Oravița, urmărind să împiedice activitatea românilor desfășurată în vederea unirii cu România.

Acțiunile jandarmeriei pentru a apăra organele locale ale administrației de stat din comunele din cercul Bozoviciului n-au putut opri nici aici procesul de dezagregare a vechii administrații. În comunele din acest cerc, soldații reînforși de pe front au dezarmat forțele jandarmerești și după aceea au înlăturat pe funcționarii financiari și pe notari. În Prilipeț, de exemplu, țăranii și soldații din comună și din satele învecinate i-au cerut fostului notar comunal să justifice sumele de bani încasate de la locuitorii din Prilipeț, Pătaș și Borloveni Vechi pentru chiria localului în care funcționa notariatul cercual. Sumele încasate între anii 1913 și 1918 fuseseră însușite de notar¹⁵. Notarul din Pîrvova a părăsit și el comuna. Țăranii s-au adunat și au constituit consiliul național local depunînd jurămint față de națiunea română pe steagul național¹⁶. După ce au intonat cîntece naționale, țăranii și-au manifestat dorința lor de unire cu România¹⁷.

În timpul revoluției, toți notarii din comunele învecinate cu Reșița au fost alungați de masele revoluționare. Notarul din Soceni cu greu a ajuns la Reșița. De asemenea, notarii din Carașova și Clocotici au fugit pentru a scăpa de judecata țăranilor și a soldaților reînforși de pe front. La Văliug, locuitorii din comună au atacat depozitul de alimente al societății „Steg” și vila direcției. Chiar din primele zile ale revoluției în județul Caraș-Severin rămăseseră numai doi notari în funcție¹⁸. Ceilalți notari fuseseră alungați, fapt care arată intensitatea acțiunilor revoluționare ale maselor populare. La Sasca Montană, ca de altfel și în alte comune, după constituirea consiliului

¹³ Mihai Gropșianu, *Revoluția anului 1918 din Oravița-Caraș*, Timișoara, 1935, p. 4.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Arhiva Mitropoliei Banatului, „Ecouri din toamna anului 1918 din Prilipeț”.

¹⁶ Ibidem, „Date documentare privind parohia Pîrvova”.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ „Temesvári Hirlap”, an. XVI, nr. 252/1918.

național, pe edificiul primăriei e arborat drapelul românesc. În 14 noiembrie e difuzată din Ilidia o proclamație în care se afirmă: „Români! A sosit ceasul libertății noastre naționale!” . În apel se arată că scopul final al luptei e unirea românilor¹⁹. Fenomenul alungării autorităților locale se generalizează în întregul Banat. Mișcarea revoluționară cuprinde și orașele Caransebeș și Lugoj. Primăria orașului Caransebeș se vede nevoită să ceară, după cum s-a mai arătat, ajutorul Sfatului bănățean din Timișoara și sprijinul armatei pentru menținerea vechilor autorități²⁰.

Toate eforturile făcute de vechea administrație pentru a-și menține autoritatea și pentru a-și exercita funcțiile au fost zadarnice. Masele populare românești nu mai dădeau ascultare organelor administrative ale Imperiului austro-ungar. În însuflețite adunări populare, populația românească din Banat, ca și din întreaga Transilvanie, își manifesta adeziunea la politica Consiliului Național Român. În adunarea publică organizată în ziua de 7 noiembrie 1918 la Caransebeș, locuitorii români ai orașului au ales sfatul lor național, care, se subliniază în documentul de constituire, „începînd cu ziua de azi, ca organ reprezentativ al românilor caransebeșeni, ia asupra sa apărarea drepturilor acestora, avînd cetățenii orașului a se supune întru toate dispozițiilor luate de acest sfat”²¹. Consiliul Național Român din Caransebes, în cadrul căruia au activat fruntașii locali Ștefan Jianu, Andrei Ghidiu, Petre Barbu, Cornel Corneanu, Iuliu Vuia, George Labonțiu, Gh. Neamțu și alții, a exercitat funcții organizatorice pe care nu le mai puteau executa vechile servicii administrative ale orașului. Membrii consiliului rezolvau, între altele, cereri și reclamații ale populației din oraș, care vedea în consiliu „reprezentantul unei ere mai bune și mai drepte”²².

În adunări însuflețite, populația română din Banat își exprima încrederea în dreptatea cauzei naționale și convingerea că unirea românilor într-un stat unitar va constitui o premisă pentru democratizarea vieții de stat, înfăptuirea reformei agrare, vot universal și alte libertăți democratice. Astfel, în ziua de 3 noiembrie 1918 a avut loc la Lugoj o mare adunare publică, în care populația română a manifestat cu însuflețire pentru programul elaborat de Consiliul Național Român²³. Nici aici autoritățile administrative nu-și mai puteau menține controlul asupra vieții publice. În acest timp, și în comunele din plasa Lugoj autoritățile locale părăsesc în masă posturile lor sub presiunea maselor populare. Pretorul plășii Lugoj raportează comisarului guvernamental din Lugoj că autoritățile comunale au fost alungate²⁴. Țăranii din Brebu, de pildă, au atacat primăria și au distrus documentele care le aminteau asuprirea suportată. Îngrijorat de proporțiile acțiunilor revoluționare ale țăranilor

¹⁹ Ilie Gropșianu, *Sasca Montană (1918–1919)*, în „Analele Banatului”, an.IV, nr. 1, 1931, p. 115.

²⁰ Arh. st. Caransebeș, fond. Primăria, doc. 6 159/1918.

²¹ Arh. st. Buc., fond. C.N.R. Caransebeș, doc. 11/7 199/1918.

²² Gh. Neamțu, *Activitatea Consiliului Național Român din Caransebeș*, Caransebeș, 1927, p. 24.

²³ *Adunarea de la Lugoj*, în „Drapelul”, an. XVIII, nr. 113/1918.

²⁴ Arh. st. Lugoj, fond. Pretura plășii Lugoj, doc. 5 513/1918.

români, comandantul unității de jandarmi din Lugoj raporta forurilor superioare că în plășile Lugoj, Făget și Birchiș acțiunile țăranimii nu pot fi împiedicate de forțele de care el dispune²⁵.

În unele comune, în timpul revoluției masele au solicitat autoritățile locale să împartă celor îndreptățiți fondurile existente în casa comunală, să distribuie ajutoarele bănești cuvenite văduvelor și orfanilor de război. Astfel, consiliul național din Goruia a hotărât ca notarul să predea gestiunea comunei, să împartă celor îndreptățiți ajutoarele de război și să achite drepturile locuitorilor care au contribuit la terminarea construcțiilor societății „Pomăria”²⁶. În același timp, acest consiliu național a cerut notarului să-i comunice toate dispozițiile și îndrumările primite de la autoritățile comitatense și centrale. Într-o ședință ulterioară, Consiliul Național Român din Goruia a luat hotărârea de preluare a serviciului notarial din comună, motivînd acest act prin poziția politică a consiliului. În hotărârea sa, consiliul precizează: „Comitetul național e forul suprem azi nu numai în comuna noastră, ci în toate locurile locuite de români”. Consiliul Național Român comunal arăta notarului și motivele înlocuirii sale: „Pînă la alăturarea și organizarea noastră în toată formalitatea cu frații noștri din România veche, noi nu avem lipsă de notar. Din motivul acesta și din cauza trecutului d-tale atît de păcătos am purces la hotărîrea aceasta”²⁷.

Consiliile naționale române locale au exercitat funcțiile organizatorice-administrative ale organelor pe care le înlocuiseră. În satele în care mișcarea revoluționară a țăranimii înlăturase din primele zile ale revoluției primarii și notarii abuzivi, consiliile naționale au vegheat la instalarea noilor autorități locale, confundîndu-se adesea cu acestea. Pretorii plășilor se arătau alarmați de vigoarea acestei acțiuni. Pretorul plășii Caransebeș raporta comisarului guvernamental al județului Caraș-Severin că în plasa pe care o conduce în aproape toate comunele au fost înființate consilii naționale care au cerut înlocuirea primarilor²⁸. Același fenomen e raportat superiorilor săi și de pretorul plășii Orșova. El informează pe comisarul guvernamental al județului Severin că au fost înființate consilii naționale române în comunele Plugova, Iablanța, Globucraiova, Mehadia, Topleț, Leșalnița și Orșova, care exercită atribuții organizatorice-administrative. Membrii antistiilor comunale au fost alungați și în locul lor consiliile au încadrat alte persoane²⁹.

Alungarea notarilor și a celorlalți reprezentanți ai administrației locale are loc și în părțile Timișoarei și în zona de cîmpie a Banatului încă de la sfîrșitul lunii octombrie 1918. Mișcarea revoluționară care cuprinsese Timișoara s-a propagat cu repeziciune în zona învecinată. Soldații care veneau de pe front și se îndreptau spre satele lor duceau cu ei armament. Ajunși în sate, ei inițiau acțiuni revoluționare. Primele obiective ale acțiunilor lor revo-

²⁵ L. Vaida, *Documente despre mișcările țăărănești din Transilvania din noiembrie 1918*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.”, nr. 5/1957, p. 149.

²⁶ Arhiva Mitropoliei Banatului, doc. IV-27-1919.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Arh. st. Lugoj, fond. Prefectura județului Severin, doc. 7 461/1918.

²⁹ Ibidem, doc. 36/1918.

luționare erau, ca și în celelalte părți ale Banatului, dezarmarea jandarmilor și schimbarea notarilor. Astfel, țărani din Sacoșul Turcesc au înlocuit pe notarul Ștefan Darvaș; la Ghertenîș răsculații au atacat primăria și au alungat pe notar, care a fugit la Timișoara³⁰. Notarul comunal din Ghilad, care se compromisese grav în timpul războiului prin atitudinea sa inumană în problema rechizițiilor, a fost de asemenea înlocuit³¹. La Igrîș, comună situată pe malul stîng al Mureșului, soldații au dezarmat pe șeful de post. În ajutorul lui au venit jandarmii din Periam, care au rănit 11 țărani³². Țărani din Chevereșul Mare au distrus arhiva ocolului silvic, pentru a face să dispară listele care consemnau amenziile la care au fost impuși.

Participanții și martorii evenimentelor din toamna anului 1918 descriu în culori vii procesul de destrămare a autorității de stat în satele bănățene. Preotul din Vermeș notează în istoricul comunei sale în toamna anului 1918 fapte emoționante: „În toamna anului 1918, luna noiembrie, ziua a doua, a ajuns acasă de pe front prima trupă de soldați, care noaptea intrînd în comună au sculat pe consătenii lor cu un strigăt strident de „Să trăiască România Mare!”, slobozind mereu la salve, vestind prin aceasta celor de acasă că s-a depus armistițiul și războiul s-a terminat. Aceste știri au umplut de bucurie pe toți locuitorii comunei...”

„Cei de acasă la rîndul lor se jeluiau cîte șicanări au suferit în urma multor recvirări făcute de primărie, rămînîndu-le sacul gol de făină și copiii fără pic de pîine în casă. Pe cît de mare era duiosia celor de acasă pentru suferințele avute de cei din război, pe atît se revoltau soldații la auzirea celor povestite și suferite de cei de-acasă în urma deselor recvirări și neplătirea mîlei a văduvelor de război. În urmare, încă în dimineața aceea au luat hotărîrea să tragă la răspundere funcționarii primăriei pentru aceste fapte și să le restituie bucatele: grîu, făină, porumb etc. recvirate și adunate în magazie, iar pensia văduvelor să se achite imediat. Spre acest scop, Iacob Drăgoiescu, zis Bina, cu alți soldați a dezarmat mai întîi pe plutonierul Sigismund Rab și ceilalți tovarăși ai lui și le-a tăiat parolele și, fără a mai aștepta răspunsul primăriei, au deschis ușa magaziei și au împărțit bucatele aflate după cum au crezut ei de cuviință”³³.

Ca urmare a aplicării legii Apponyi, în școlile populare din Banat se introdusese predarea în limba maghiară. Limba română a devenit doar un obiect de studiu în planul de învățămînt. Revizorii școlari din comitatele Banatului urmăreau cu perseverență respectarea de către învățătorii români a legislației școlare. În noiembrie 1918, autoritatea acestora se destramă. În comune, consiliile naționale române locale introduc predarea în școală în limba română. Astfel, Consiliul Național Român din Bogîltin a hotărît în 12 noiembrie 1918 ca în școala din localitate predarea să se facă în limba română. La

³⁰ „Temesvári Hirlap”, an XI, nr. 249/1918.

³¹ Muzeul Banatului, fond. N. Ilieșu, Comune din județul Timiș, caietul II, p. 315.

³² Ibidem.

³³ Arhiva Mitropoliei Banatului, dos. 1918, „Istoricul comunei Vermeș din toamna anului 1918”, însemnări făcute de pr. A. Aldan.

fel au procedat și consiliile naționale române din Mehadia, Rudăria, Răcăjdia, Obreja etc.

Acțiunea de emancipare a învățătorilor români de sub tutela revizorilor școlari maghiari a fost inițiată de învățătorii din fosta graniță militară. Învățătorii George Neamțu, Iosif Olariu, Nicolae Gavrilă și Romulus Boc au chemat învățătorii de la fostele școli din regiunea de graniță a Banatului la o consfătuire programată pentru data de 21 noiembrie 1918. În apelul pe care l-au trimis colegilor lor în 12 noiembrie 1918, cei patru învățători subliniază faptul că întreaga lume e în mișcare și popoarele se luptă pentru a pune baze democratice vieții lor viitoare: „Neamul românesc de mult a așteptat ziua aceasta mare, în care singur să-și hotărască locul între celelalte popoare, pentru că de veacuri a fost lipsit de libertate națională. În fața acestor evenimente epocale, toate corporațiunile se organizează, strângându-și rîndurile, ca marile schimbări sociale și politice să nu-i afle neorientați și nepregătiți”³⁴.

Învățătorii de la școlile din fostul confiniu militar s-au întrunit în ziua de 21 noiembrie 1918 și au hotărît să constituie Sfatul învățătorilor români din graniță. Prin această hotărîre, ei nu mai recunoșteau autoritatea Reuniunii comitatense a învățătorilor, organizație care susținea politica cercurilor guvernamentale. Învățătorii români din Banat au recunoscut autoritatea Consiliului Național Român, ca unicul for politic chemat să conducă mișcarea națională a românilor din Transilvania. În adunarea lor, învățătorii români din Banat au hotărît să difuzeze în masele populare românești ideile autodeterminării și suveranității naționale, promovate de națiunile subjugate din Imperiul austro-ungar.

Autoritățile guvernamentale au încercat zadarnic să apere organele administrației locale în fața mișcării revoluționare din toamna anului 1918. Pentru a salva situația, guvernării de la Budapesta au recurs și la forța armată. Represaliile forțelor armate staționate în Banat n-au putut împiedica însă dezagregarea aparatului administrativ. Autoritățile locale (notari, primari, jandarmi, casieri, funcționari financiari etc.) au fost izgonite. Consiliile naționale române au inițiat pe plan local o vastă acțiune de reorganizare a aparatului administrativ pentru a face din el un factor de realizare a unității național-politice. Au instalat noi autorități locale și au cerut introducerea limbii române în administrația de stat. Instalarea noilor autorități locale e concepută ca o expresie a dreptului de autodeterminare. Ideea suveranității naționale a fost subliniată cu energie în marile manifestații care au avut loc la începutul lunii noiembrie 1918 la Timișoara, Lugoj, Reșița, Anina, Oravița etc.

Prin lupta lor hotărîtă, masele românești au zdrobit puterea locală a statului și, în baza principiului de autodeterminare, au ales noi autorități locale. Procesul a fost intensificat și datorită faptului că în Banat se întâlnește o puternică influență a Partidului Social-Democrat. În luna noiembrie 1918 au avut loc în Banat adunări populare la care au participat reprezentanți ai

³⁴ Apelul e publicat de G. h. N e a m ț u în lucrarea *Activitatea Consiliului Național Român din Caransebeș*, p. 52.

conducerii Partidului Social-Democrat, care au impulsinat acțiunea revoluționară a maselor populare. Nu s-a produs numai un fenomen de zdruncinare a aparatului administrativ, de anihilare parțială și temporară a funcțiunilor sale, ci unul de zdrobire totală a acestui instrument de exploatare a statului austro-ungar și de înlocuire a autorităților locale cu altele noi, care au devenit factori activi în lupta pentru desăvârșirea unității noastre politice. Sprijinind masele populare românești, noile organe militează pentru unirea Banatului și a întregii Transilvanii cu România. După ce s-au organizat consiliile naționale în Banat, lupta pentru unire a dobândit un caracter mai dinamic. Izgonirea vechilor autorități și instalarea unor noi autorități administrative, la a căror alegere au participat masele populare, constituie un aspect al destrămării vechilor organe de stat.

Masele populare românești din Banat au participat cu entuziasm la alegerea delegaților pentru Adunarea națională de la Alba-Iulia. Toate cercurile electorale din Banat au fost reprezentate la Adunare prin delegați aleși în adunările de alegeri. Din Banat au mai participat la Alba-Iulia reprezentanți ai Partidului Social-Democrat, ai Comunității de avere, ai fostului Regiment de graniță nr. 13, ai Fundației Nedelcu din Lugoj, delegați ai presei din Banat, ai societăților de lectură din Caransebeș, Reșița, Timișoara, Lipova și Lugoj, ai Reuniunii de cântări și muzică „Armonia” din Bocșa, ai Societății de cântări și muzică din Caransebeș, ai Reuniunii de cântare a plugarilor români din Făget și ai reuniunilor de muzică din Lugoj, Reșița și Cilnic. De asemenea, au fost reprezentate la Adunarea națională Societatea tineretului studentesc și Societatea financiară „Poporul” din Lugoj, reuniunile de femei și institutele teologice din Caransebeș, Lugoj și Timișoara, Sfatul învățătorilor din fosta graniță militară și reuniunile meseriașilor și ucenicilor din Lugoj și Timișoara.

Semnificativă prin dorința și lupta pentru unire a fost prezența la Alba-Iulia a țăranimii bănățene. Înfruntând greutățile drumului și ale vremii aspre de iarnă, țăranimea română din Banat a mers la Alba-Iulia pentru a participa la mărețul eveniment care a desăvârșit unitatea statului național român. Convoaie de căruțe din comunele din cîmpia Banatului luau drumul Aradului și, de la Arad, de-a lungul Mureșului, înfruntau asprimea vremii și greutățile drumului pentru a merge la Alba-Iulia. Alte convoaie de la Oravița, Reșița, Caransebeș, Lugoj și Făget ieșeau în lunca Mureșului la Săvârșin și Ilia. La Alba-Iulia au participat țărani și intelectuali din Beba Veche, Becicherecul Mic, Igrîș, Belinți, Beregsăul Mic, Budinți, Chișoda, Comloșul Mare, Cuveșdia, Felnac, Fibiș, Gherteniș, Giulvăz, Jadani, Obad, Pesac, Șanovița, Șag, Șoșdea, Topolovățul Mare, Apadia, Doclin, Doman, Macoviște, Mercina, Ocna de Fier, Ramna, Slatina-Nera, Valeapai, Vasiova, Văliug, Vărădia, Vermeș, Vrani și din alte sate din părțile Lipovei, Făgetului, Oraviței și Orșovei³⁵. Prezența la Adunarea națională de la Alba-Iulia a unui impunător număr de delegați din Banat și a mii de țărani din părțile bănățene reflectă lupta și năzuința de unitate național-politică afirmate de masele românești din această provincie.

³⁵ Muzeul Banatului, fond. N. Ilieșu.